

Ján Pavol II *Pamät' a identita*

Miera vymedzená zlu

1

MYSTERIUM INIQUITATIS: KOEXISTENCIA DOBRA A ZLA

Zlo existuje vedľa dobra; no znamená to tiež, že dobro pretrváva vedľa zla, vyrastá z toho istého podložia ľudskej prirodzenosti. Prirodzenosť – zachovala si nasmerovanosť na dobro.¹

2

IDEOLÓGIA ZLA

Ideológie zla sú hlboko zakorenené v dejinách európskeho filozofického myslenia.

Obdobie predchádzajúce osvietenstvo – revolúcia, ktorú do filozofického myslenia vniesol René Descartes. „*Cogito, ergo sum* – Myslím, teda som“ znamenalo prevrátenie poriadku vo filozofii. V predkarteziánskom období filozofia, teda *cogito*, či skôr *cognosco*, bola priradená k *esse*, ktoré bolo považované za primárne. Pre Descarta sa *esse* stalo sekundárne. Od Descarta sa filozofia stala vedou čistého myslenia: všetko bytie (*esse*) – tak stvorený svet, ako aj Stvoriteľ – ostáva v poli *cogito* ako obsah ľudského vedomia.

Udalosti, ktoré sa v Poľsku odohrali po nástupe marxitov k moci, vyvolali podobné následky, aké priniesli procesy, ktoré predtým v postosvietenskom období prebehli v západnej Európe. Hovorilo sa okrem iného o súmraku tomistického realizmu a boli pokusy vnímať to v zmysle odklonu od kresťanstva ako prameňa filozofie. V konečnom dôsledku otázkou, ktorá bola spochybnená, bola samotná možnosť poznania Boha. V logike „*Cogito, ergo sum*“ Boh mohol ostať jedine ako obsah ľudského vedomia, no nemohol ostať ako ten, kto definitívne objasňuje ľudské *sum*.²

¹ str. 12

² str. 16-18

*Pamät' a identita***3****MIERA VYMEDZENÁ ZLU V DEJINÁCH EURÓPY**

Žili sme zatahnutí do akéhosi veľkého výbuchu zla a až postupne sme si začali uvedomovať jeho skutočné rozmery.

Dohovor uzavretý na Jalte vo februári 1945. Bola to dohoda, ktorú komunisti zdánlivo rešpektovali, avšak porušovali ju rozličnými spôsobmi, predovšetkým prostredníctvom ideologickej invázie a politickej propagandy nielen v Európe, ale aj v iných častiach sveta.³

4**VYKÚPENIE
AKO BOŽIA MIERA VYMEDZENÁ ZLU**

Ten, kto môže vymedziť konečnú mieru zla, je sám Boh. Kniha *Genezis* podrobne opisuje trest, aký dostali prví rodičia po svojom hriechu (porov. *Gn* 3,14-19). Ich trest sa preniesol do celých dejín človeka.

*Gaudium et spes*⁴ - Lebo keď človek skúma svoje srdce, zisťuje, že je náchylný aj na zlé a pohrúžený do mnohorakého zla, ktoré nemôže pochádzať od jeho dobrého Stvoriteľa. Človek tým, že často odmietol uznať Boha za svojho pôvodcu, porušil aj správne zameranie na svoj posledný cieľ a zároveň celý poriadok vzťahov voči sebe samému, ako aj voči iným ľuďom a všetkým stvoreným veciam. ... Hriech okliešťa človeka, lebo mu prekáža dosiahnuť ľudskú plnosť. Vo svetle Zjavenia nachádza svoj konečný zmysel vznešené povolanie i hlboká bieda, ktorú ľudia prežívajú.⁵

Každú ľudskú činnosť, dennodenne vystavenú nebezpečenstvu pre pýchu a nezriadený egoizmus človeka, treba očistiť a priviesť k dokonalosti Kristovým krížom a vzkriesením. Lebo vykúpený človek, keďže sa stal novým stvorením v Duchu Svätom, môže a má mať v obľube tie veci, ktoré stvoril Boh. Ved' ich prijíma od Boha; vidí ich, akoby práve vychádzali z Božích rúk a také ich má v úcte. Ďakuje za ne svojmu Dobrodincovi, používa ich a teší sa z nich v duchu chudoby a slobody a tak sa stáva skutočným vlastníkom sveta, ktorý hoci nič nemá, predsa všetko vlastní. „Všetko je vaše, ale vy ste Kristovi a Kristus Boží“ (1Kor 3,22-23)⁶

5**TAJOMSTVO VYKÚPENIA**

Kristus svojím zmŕtvychvstaním akoby ospravedlnil dielo stvorenia, zvlášť stvorenia človeka, a to v zmysle, že zjavil spravodlivú mieru dobra, akú Boh stanovil na začiatku

³ str. 21-22

⁴ Druhý vatikánsky koncil – konštitúcia

⁵ str. 24-25

⁶ str. 27

Pamät' a identita

ľudskej histórie. Táto miera nie je mierou, ktorú predvídal v akte stvorenia a ktorú zničil hriech človeka. Je to miera s prebytkom, v ktorej sa prvotný úmysel realizuje ešte plnšie.⁷

6**VYKÚPENIE: VÍŤAZSTVO DANÉ ČLOVEKOVI
AKO ÚLOHA**

Ako sa vo svetle vykúpenia javí cesta, ktorú si človek má zvoliť, aby realizoval svoju slobodu?

V tajomstve vykúpenia je Kristovo víťazstvo nad zlo človekovi dané nielen ako osobný prospech, ale aj ako úloha. Človek ho prijíma, keď vstupuje na cestu vnútorného života, teda na cestu vedomej práce nad sebou.

Kristovo „*Pod' za mnou!*“ zaznieva na mnohých stránkach evanjelia a je adresované rôznym osobám – nielen galilejským rybárom, ktorých Ježiš povolal za svojich apoštolov, ale napríklad aj bohatému mladíkovi.

„*Pod' za mnou!*“ je pozvaním na nastúpenie cesty, po ktorej nás vedie vnútorná dynamika tajomstva vykúpenia. Na túto cestu sa vzťahuje učenie o troch etapách, ktorými musí prejsť ten, kto chce nasledovať Krista...

Zachovávanie prikázaní, ak to správne chápeme, je synonymom cesty očisťovania – cesta očisťovania organicky prechádza do cesty osvietenia. Hodnoty sú svetlá, ktoré rozjasňujú existenciu, a podľa toho, ako človek na sebe pracuje, čoraz intenzívnejšie svietia na horizonte jeho života.

Pri zachovávaní prikázania „*Nezosmilníš*“ človek získava čnosť čistoty, čo znamená, že čoraz plnšie spoznáva nezištnú krásu ľudskeho tela, mužskosti a ženskosti.

Pri zachovávaní prikázania „*Nebudeš krivo svedčiť* proti svojmu blížnemu“ sa človek učí čnosti pravdovravnosti. Nielen vylučuje zo svojho života klamstvo a falošnosť, ale rozvíja v sebe aj „*inštinkt pre pravdu*“, ktorá vedie celé jeho konanie.

V priebehu času, ak človek vytrvalo nasleduje Majstra, ktorým je Kristus, čoraz menej v sebe pociťuje ťarchu potláčania hriechu a čoraz väčšmi sa raduje z Božieho svetla prenikajúceho celé stvorenie. Je to nesmierne dôležité, pretože umožňuje človeku uniknúť zo situácie neprestajného vnútorného ohrozenia hriechom – a čoraz voľnejšie sa pohybovať uprostred celého stvoreného sveta.

Cesta zjednotenia – posledná etapa vnútornej cesty, v ktorej duša zakúša zvláštne zjednotenie s Bohom. Zjednotenie sa uskutočňuje v kontempovaní Božej podstaty a v skúsenosti lásky, ktorá s čoraz väčšou intenzitou vyplýva z kontemplácie.

Ak kráľovská cesta, ktorú ukazuje Kristus, vedie definitívne k tomu, aby „*bol Boh všetko vo všetkom*“, zjednotenie s Bohom v tomto živote sa uskutočňuje práve podľa tejto zásady. Človek vo všetkom nachádza Boha, vo všetkom a prostredníctvom všetkého sa s ním stýka. Stvorené veci prestávajú byť preňho ohrozením, ako to bolo v etape cesty očisťovania. Veci a najmä osoby nelen nadobúdajú svoje vlastné svetlo, ktoré do nich vložil Boh ako Stvoriteľ,

⁷ str. 31

Pamät' a identita

ale, ak sa tam možno vyjadriť, „sprístupňujú“ Boha, ako sa on sám chcel človekovi zjaviť, ako Otca, ako Vykupiteľa a ako Ženícha.⁸

Sloboda a zodpovednosť

7

ZA SPRÁVNE VYUŽÍVANIE SLOBODY

Problémy využívania slobody – má nielen individuálny, ale aj kolektívny rozmer. Vyžaduje si systémové riešenie. Ak som slobodný, znamená to, že vlastnú slobodu môžem využívať buď dobre alebo zle. Ak ju využívam zle, zlo sa zakoreňuje a rozširuje nielen vo mne, ale aj v mojom prostredí.

Špecifické ponímanie slobody, ktoré je dnes vo verejnej mienke veľmi rozšírené, odvracia pozornosť človeka od etickej zodpovednosti. V súčasnosti sa pozornosť sústreďuje na samotnú slobodu. Hovorí sa: Dôležité je byť slobodný a využívať slobodu ničím neobmedzovaným spôsobom, výlučne podľa vlastného úsudku, ktorý v skutočnosti predstavuje iba chůťky. Je to jasné: ide o formu primitívneho liberalizmu. Jeho vplyv je však tak či tak ničivý.

Európske tradície, najmä z osvietenského obdobia, uznávajú nevyhnutnosť kritérií na využívanie slobody. No tieto kritériá nepredstavujú ušľachtilé dobro, ale skôr užitočnosť a príjemnosť.

- rozlíšenie ušľachtilého dobra (*bonum honestum*), užitočného dobra (*bonum utile*) a príjemného dobra (*bonum delectabile*)

Utilitarizmus zabudol na prvý a podstatný rozmer dobra, ktorý je *bonum honestum*. Utilitaristická antropológia a z nej vyplývajúca etika vychádzajú z predpokladu, že človek zásadne smeruje k vlastnému prospechu a k prospechu zoskupenia, do ktorého patrí.

Konanie ušľachtilého dobra vždy sprevádza vnútorná radosť – radosť z dobra.

Utilitaristi ako Jeremy Bentham či John Stuart Mill hovoria, že treba brať do úvahy aj takzvaný účet príjemností. Práve tento účet v ich spôsobe myslenia predstavuje normatívne vyjadrenie utilitaristickej etiky: maximum príjemností pre čo najväčší počet osôb..

Človek môže konať dobre alebo zle, pretože má slobodnú, hoci zároveň omylnú vôľu. Voľbu robí vždy podľa určitých kritérií. Tieto kritériá môže predstavovať objektívna ušľachtilosť alebo užitočnosť v utilitaristickom zmysle.⁹

⁸ str. 32-35

⁹ str. 39-43

Pamät' a identita

8

SLOBODA JE PRE LÁSKU

Pre Aristotela sloboda je vlastnosť vôle, ktorá sa uskutočňuje v pravde.

Svätý Tomáš – Dobro stojace pred ľudskou slobodou ako úloha, ktorú treba splniť, je práve dobro čností – rozvážnosť, spravodlivosť, statočnosť a miernosť. Rozvážnosť má vedúci význam. Spravodlivosť podmieňuje spoločenský poriadok. Miernosť a statočnosť determinujú vnútorný poriadok človeka, pretože určujú dobro, ktoré je vo vzťahu k ľudskej prchkosti a žiadostivosti.

System čností podmieňujúcich realizáciu ľudskej slobody v pravde tvorí uzavretý celok.¹⁰

Ak si človek vyberá a napĺňa skutočné dobro v osobnom a rodinnom živote, v ekonomických a politických skutočnostiach či napokon v národnom a medzinárodnom prostredí realizuje svoju slobodu pravdivo. Umožňuje mu to vyhýbať sa možným deviáciám, známym z histórie, alebo ich prekonávať. Jednou z nich bezpochyby bol renesančný machiavelizmus; deviáciou boli tiež rozličné formy spoločenského utilitarizmu, do triedneho (marxizmus) po národný (národný socializmus, fašizmus).¹¹

9

POUČENIE Z NAJNOVŠÍCH DEJÍN

Sotva možno nevidieť, ako sa na Západe vždy nanovo dostáva k slovu odmietanie Krista. Ustavične sa tam objavujú príznaky inej civilizácie, než je tá, ktorej uholným kameňom je Kristus – civilizácie, ktorá ak nie je programovo ateistická, určite je pozitivistická a agnostická, pretože s riadi zásadou: myslieť a konať tak, akoby Boh neexistoval.

Žiť akoby Boh neexistoval, znamená stavať sa mimo súradníc dobra a zla, teda mimo kontextu hodnôt, ktorých prameňom je Boh. Nastoľuje to požiadavku, aby človek sám rozhodoval o tom, čo je dobré a čo zlé.

Môžeme sa oprávnene pýtať, či nejde o inú formu totality, skrývajúcu sa za zdanie demokracie.

Vieme, že komunizmus definitívne padol v dôsledku spoločensko-ekonomického zlyhania systému. To však neznamená, že bol skutočne odmietnutý ako ideológia aj ako filozofia.

Musíme sa naučiť ísť ku koreňom.¹²

¹⁰ str. 45-46

¹¹ str. 48

¹² str. 52-54

10

TAJOMSTVO MILOSRDENSTVA

Mierou vymedzenou zlu, ktorého pôvodcom aj obeťou je človek, je v konečnom dôsledku Božie milosrdenstvo. V Božom milosrdenstve je, samozrejme, obsiahnutá aj spravodlivosť, no nie je konečným slovom Božieho plánu v dejinách sveta, obzvlášť v dejinách človeka.¹³

Ked' myslím vlast'...
(Vlast' – národ – štát)

11

POJEM VLASTĚ

*Ešte nedávno sa diskutovalo o zmysle, následkoch – prospešnosti a nebezpečenstvách – vstupu do Európskeho spoločenstva. Diskutovalo sa najmä na tému rizika straty vlastnej kultúry zo strany národa a suverenity zo strany štátu.*¹⁴

Kristov oddchod k Otcovi označuje začiatok novej vlasti v dejinách všetkých vlastní a všetkých ľudí.

Kristus prišiel na svet, aby potvrdil odveké práva Otca, Stvoriteľa. Súčasne položil začiatky úplne novej kultúry. Kultúra znamená aj obrábanie. Kristus svojím učením, životom, smrťou a zmŕtvychvstaním nanovo „obrobil“ svet, ktorý stvoril Otec. Ľudia sa stali „obrábanou Božou roľou“, ako píše sv. Pavol (porov. *IKor 3,9*).¹⁵

12

PATRIOTIZMUS

Ide o druh vzťahu, ktorý latinský jazyk vyjadruje termínom pietas, zdôrazňujúci náboženský rozmer skrývajúci sa v úcte patriacej rodičom.

Patriotizmus obsahuje vnútorný postoj vo vzťahu k vlasti, ktorá je pre každého matkou.

Patriotizmus označuje zamilovanie si všetkého, čo je súčasťou vlasti: histórie, tradície, jazyka i samotnej rodnej krajiny. Skúškou býva každé ohrozenie dobra predstavujúceho vlast'.¹⁶

¹³ str. 59

¹⁴ str. 63

¹⁵ str. 66-67

¹⁶ str. 69

11**POJEM NÁROD**

Otčina a ďalej vlasť sú obsahovo tesne spojené s rodením.

Katolícka sociálna náuka považuje tak rodinu, ako aj národ za prirodzené spoločenstvá.

Wyspiański: „Národ musí existovať ako štát...“

Sväté Písmo obsahuje prvky skutočnej teológie národa. V prvom rade sa to vzťahuje na Izrael. Starý zákon ukazuje genealógiu národa, ktorý si Boh vyvolil za svoj ľud. Keď hovoríme o genealógii, poukazujeme zvyčajne na predkov v biologickom zmysle. Možno však hovoriť o genealógii – azda aj správnejšie – v duchovnom zmysle. Pripomeňme si Abraháma. Naňho sa odvolávajú nielen Židia, ale v duchovnom zmysle aj kresťania (porov. *Rim 4,11-12*) a moslimovia. Dejiny Abraháma, to, ako ho Boh povolal, jeho nezvyčajné otcovstvo, narodenie Izáka – to všetko ukazuje, že cesta k národu vedie cez rodenie, rodinu a rod.

Na začiatku je skutočnosť zrodenia. Abraháмова manželka Sára porodila v pokročilom veku syna. Abrahám mal telesného potomka a z Abrahámovej rodiny postupne vznikol rod. Kniha *Genezis* ukazuje ďalšie etapy vývoja tohto rodu: od Abraháma cez Izáka po Jakuba. Jakub mal dvanásť synov a jeho dvanásť synovia sú začiatkom dvanástich pokolení, z ktorých sa mal sformovať Izraelský národ.

Tento národ si vyvolil Boh, čo potvrdzovali rozličné udalosti v jeho dejinách, počnúc vyslobodením z Egypta pod vedením Mojžiša. Od čias tohto zákonodarcu už možno hovoriť o izraelskom národe, i keď spočiatku ho tvorili rodiny a rody. Základ dejín Izraela však nespočíva len v tejto skutočnosti. Má aj duchovný rozmer. Boh si tento národ vyvolil, aby sa v ňom prostredníctvom neho zjavil svetu. Zjavenie sa začalo v Abrahámovi, ale jeho vrcholný bod predstavuje Mojžišovo poslanstvo.

Tajomstvo vtelenia, základ Cirkvi, patrí do teológie národa. Syn, ktorý je jednej podstaty s Otcom, odveké Slovo, svojím vtelením, tým, že sa stal človekom, ustanovil začiatok rodenia v inom poriadku. Bolo to rodenie z Ducha Svätého. Plodom tohto rodenia je naše nadprirodzené adoptívne synovstvo.¹⁷

14**DEJINY**

V prípade nijakého tvora, nijakého druhu zvierat nemôžeme povedať, že má historický charakter, tak ako to môžeme povedať o človeku, o národoch i o celej ľudskej rodine. Historickosť človeka vyjadruje schopnosť objektivizácie dejín, ktorá je preňho príznačná. Človek nielen podlieha toku udalostí, nielen určitým spôsobom koná jednak ako jednotlivец, jednak príslušník istého spoločenstva, ale navyše má aj schopnosť reflexie o vlastných dejinách a objektivizácie, opisovania navzájom súvisiaceho sledu udalostí.

Ľudské spoločnosti a najmä národy, podobne ako ľudský jedinec, sú obdarené pamäťou. Je pochopiteľné, že národy sa usilujú písomne zvečniť všetko, čo si pamätajú. Takto sa

¹⁷ str. 72-74

Pamäť a identita

história stáva histografiou. Ľudia niekedy píšu o svojich osobných dejinách (mám na mysli autobiografie slávnych ľudí), ale významnejší je to, že píšu o dejinách svojich národov.

Skladba *Keď myslím na Vlasť* – úryvok z nej:

Slobodu treba neprestajne dobývať, nemožno ju len mať. Prichádza ako dar, dá sa ju udržať skrze zápas. Dar a zápas sa vpisujú do ukrytých kariet, a predsa zrejmych.

Celým sebou platiš za slobodu – nuž to nazývaj slobodou, že ustavične platiac môžeš mať seba.

(...)

Dejiny vrstvou udalostí prikrývali zápasy svedomí. V onej vrstve kmitajú víťazstvá i pády. Dejiny ich však nezakrývajú, lež zvýrazňujú...

Dejiny každého človeka a prostredníctvom človeka dejiny všetkých národov nesú v sebe zvláštny, eschatologický moment.

Prirodzene, ľudia, nie národy budú stáť pred Božím súdom, ale v súde jednotlivých ľudí sú predsa v istom zmysle súdené aj národy.

Národ má výlučne historický zmysel. Eschatologické je povolanie človeka.

Poliaci sa na prelome desiateho a jedenásteho storočia nachádzali v etape formovania štátu a vytvárania svojej národnej identity. ... – dátum krstu Poľska – prelomovým dátumom. Poľsko ako národ vtedy vyšlo z vlastnej dejinnej prehistórie a začalo existovať historicky. Prehistóriu tvorili jednotlivé slovanské kmene.

Najdôležitejšie pre vznik tohto národa z etnického hľadiska bolo zrejme spojenie dvoch veľkých kmeňov: Polanov na severe a Vislanov na juhu. Nepredstavovali však jediný základ poľského národa. Ten tvorili aj ďalšie kmene, ako boli Slezania, Pomorania či Mazovšania. Od momentu krstu tieto kmene začali existovať ako poľský národ.¹⁸

15

NÁROD A KULTÚRA

Každý veriaci vie, že začiatky dejín človeka treba hľadať k knihe *Genezis*. Aj začiatky ľudskej kultúry treba hľadať na jej stránkach. Všetko je obsiahnuté v jednoduchých slovách: „*Vtedy Pán, Boh, utvoril z hlíny zeme človeka a vdýchol do jeho nozdier dych života. Tak sa stal človek živou bytosťou.*“ (Gn 2,7). Toto Stvoriteľovo rozhodnutie má zvláštny rozmer. Pri tvorení iných bytí Stvoriteľ povedal iba: „*Bud!*“, v tomto jedinom prípade však akoby vstúpil do seba, na istý druh trinitárnej konzultácie, a potom rozhodol: „*Urobme človeka na náš obraz a podľa našej podoby!*“ (Gn 1,26).

Človek pomenoval obklopujúce ho bytia. Keď všetkým dal mená, zistil, že medzi bytosťami, ktoré ho obklopujú, niet ani jednej, ktorá by sa mu podobala. Boh v snahe predísť jeho pocitu samoty sa rozhodol stvoriť ženu.

Obaja boli nahí a nehanbili sa. Takýto stav trval až do chvíle, keď ich zvedol had symbolizujúci zlého ducha. Práve on ich naviedol, aby odtrhli ovocie zo stromu poznania dobra a zla, povzbudil ich, aby prestúpili jasný Boží zákaz. A urobil to presvedčivými slovami: „*Nie, nezomriete...*“ (Gn 3,4-5). Keď obaja, žena aj muž, urobili, čo im pošepol zlý

¹⁸ str. 76-79

Pamät' a identita

duch, poznali, že sú nahí, a zrodila sa v nich hanba voči vlastnému telu. Stratili prvotnú nevinnosť.

Boh stvoril človeka a o zemi povedal: „*Podmaňte si ju!*“¹⁹ Tieto slová totiž predstavujú prvotnú a komplexnú definíciu ľudskej kultúry. Podmaňovať si zem znamená odhaľovať a potvrdzovať pravdu o vlastnom človečenstve.

Človek sa musí riadiť pravdou o sebe, aby podľa nej spravoval viditeľný svet s cieľom správne ho využívať, a nie zneužívať.

Poslanie človeka vo vzťahu k viditeľnému svetu, ako ho vykresľuje kniha *Genezis*, má v dejinách svoju evolúciu, ktorá sa v najnovších časoch neobyčajne zrýchlila. ... človek musí ostať verný pravde o sebe a o predmete svojej práce.

Tak v začiatočnej etape, ako aj dnes civilizácia je a ostáva spätá s rozvojom poznania pravdy o svete, teda s rozvojom vedy. Je to jej poznávací rozmer.

Pre ľudskú kultúru nie je podstatné iba ľudské poznanie vonkajšieho sveta, ale aj samého seba. Poznanie tejto pravdy smeruje k dualizmu ľudskej bytosti: „*Muža a ženu ich stvoril*“. Prvá kapitola knihy *Genezis* dopĺňa toto konštatovanie Božím príkazom, ktorý hovorí o ľudskom rodičovstve: „*Plodte a množte sa a naplňte zem! Podmaňte si ju!*“ (*Gn* 1,28). Druhá a tretia kapitola prinášajú ďalšie prvky, ktoré pomáhajú lepšie pochopiť Boží úmysel: všetko, čo sa tam hovorí o samote človeka, o stvorení jemu podobnej bytosti, o prvotnom údive stvoreného muža nad ženou stvorenou z neho, o povolani na manželstvo a nakoniec, žiaľ, o dejinách straty prirodzenej nevinnosti v dôsledku prvotného hriechu – to všetko poskytuje plný obraz toho, čím je pre kultúru láska zrodená z poznania.²⁰

Do ľudskej kultúry je od začiatku veľmi hlboko vpísaný prvok krásy. Krása vesmíru sa akoby odrážala v Božích očiach, o ktorých bolo povedané: „*A Boh videl všetko, čo urobil, a hľa, bolo to veľmi dobré*“ (*Gn* 1,31). Za „*veľmi dobré*“ bolo uznané predovšetkým objavenie sa prvého páru, stvoreného na Boží obraz a podľa jeho podoby, a to v prvotnej nevinnosti a v nahote.

Musíme sa pýtať, ako sa toto spoločné všeludské bohatstvo všetkých kultúr môže rozmnožovať v čase a ako veľmi treba dbať o správny pomer medzi ekonomikou a kultúrou, aby nedošlo k zničeniu dobra, ktoré je väčšie a ľudskejšie, v prospech civilizácie peňazí, v prospech diktatúry jednostranného ekonomizmu.

Kultúra predstavuje to, prostredníctvom čoho sa človek ako človek stáva viac človekom: väčšmi „je“... kultúra je vynikajúcou učiteľkou k tomu, aby človek „väčšmi bol“ v spoločenstve, ktoré má dlhšie dejiny ako on a jeho rodina... Poľsko ako národ – základom jeho prežitia neboli prostriedky fyzickej sily, ale vlastná kultúra...

Existuje základná suverenita spoločnosti, ktorá sa vyjadruje v kultúre národa. Je to zároveň suverenita, prostredníctvom ktorej je človek najsuverénnejší.“

Zair – je to obrovská krajina, kde sa okrem štyroch hlavných jazykov používa ďalších približne 250 jazykov a kde žije veľké množstvo kmeňov. Ako sa dá z takej rôznorodosti a z takeho množstva vytvoriť národ? Je možné, že z hľadiska formovania národného vedomia sa nachádzajú v etape, ktorá v dejinách Poľska zodpovedá časom Mieška I. či Boleslava Chrabrého. Prví poľskí králi, ktorí stáli pred podobnou úlohou.

¹⁹ porov. *Gn* 1,28

²⁰ str. 80-83

Pamät' a identita

Krajiny západnej Európy sú dnes v etape, ktorú možno definovať ako postidentnú. Domnievam sa, že jedným z dôsledkov druhej svetovej vojny v európskom kontexte bolo vytvorenie občianskej mentality smerujúcej k zjednoteniu.²¹

Keď myslím Európa...
(Poľsko – Európa – Cirkev)

16

EURÓPSKA VLASTĽ

V *Skutkoch apoštolov* čítame, že svätý Pavol bol v čase evanjelizácie Malej Ázie tajomným spôsobom vyzvaný prekročiť hranicu medzi kontinentmi (porov. *Sk* 16,9)²². V tej chvíli sa začala evanjelizácia Európy. Apoštoli, najmä Pavol a Peter, doniesli evanjelium do Grécka i do Ríma a ich začiatkové apoštolské účinkovanie prinieslo v priebehu storočí svoje plody. Evanjelium vstupovalo na európsky kontinent rôznymi cestami: na Apeninský polostrov, na územie dnešného Francúzska a Nemecka, na Pyrenejský polostrov, na Britské ostrovy aj do Škandinávie. Príznačné je, že strediskom, z ktorého misionári odchádzali, bolo popri Ríme Írsko. Centrom, z ktorého kresťanstvo v byzantskej a následne v slovanskej podobe vyžarovalo na Východe, bol Konštantínopol.

Prečo začíname evanjelizáciou, keď chceme hovoriť o Európe? Evanjelizácia sformovala Európu, dala začiatok civilizácii a kultúre národov. Šírenie viery na kontinente napomáhala vznik jednotlivých európskych národov, pričom zasievanie semena kultúr s rozdielnymi črtami spájalo spoločné dedičstvo hodnôt zakorenených v evanjeliu. Takto sa rozvíjal pluralizmus národných kultúr na základe hodnôt uznávaných na celom kontinente. Bolo tak v prvom tisícročí a do istej miery navzdory rozdeleniu aj v druhom tisícročí: Európa žila v jednote základných hodnôt v mnohorakosti národných kultúr.

Keď hovoríme, že evanjelium predstavovalo základný vklad do formovania Európy, nemáme v úmysle zmenšovať vplyv klasického sveta. Cirkev vo svojej evanjelizačnej činnosti prevzala kultúrne dedičstvo, ktoré tu bolo pred ňou, a dala mu novú formu. Predovšetkým dedičstvo Atén a Ríma, ale aj etník, ktoré stretávala pri svojom prenikaní na kontinent. V procese evanjelizácie Európy, slúžiacom na zachovanie kultúrnej jednoty latinského sveta na Západe a byzantského na Východe, Cirkev postupovala tak, aby zachovávala kritériá zodpovedajúce tomu, čo dnes nazývame inkulturáciou.

Dlhý proces formovania kresťanskej Európy sa rozprestiera na celé prvé a čiastočne aj na druhé tisícročie.²³

Sk 17,22-32 – Pavol v reči Aténčanom vychádzal z idey „neznámeho boha“, ktorému postavili oltár. ... *Ako počuli o vzkriesení z mŕtvych, niektorí sa posmievali, iní hovorili:*

²¹ str. 84-87

²² Tam mal Pavol v noci videnie. Stál pred ním akýsi Macedónčan a prosil ho: "Prejdi do Macedónska a pomôž nám!"

²³ str. 92-93

Pamät' a identita

"Vypočujeme ťa o tom inokedy." (Sk 17,32) – Pavlovo poslanie v aeropágu sa končilo neúspechom, hoci niektorí poslucháči sa k nemu pripojili a uverili. Bol medzi nimi – podľa tradície – Dionýz Areopagita.

Prišiel stredovek so svojím kresťanským univerzalizmom – Evanjelizácia Európy sa zdala nielenže skončená, ale aj všestranne zrelá.

Od roku 1054 vyspelá Európa niesla na svojom organizme hlbokú ranu východnej schizmy

Začiatok novoveku priniesol ďalšie trhliny a rozdelenia, tentoraz na Západe vystúpením Martina Luthera sa začala reformácia. Nasledovali ho ďalší reformátori: Kalvín a Zwigli. ... Následne prišli dôsledky politického charakteru podľa zásady *cuius regio, eius religio*.

V čase reformácie viera v ukrižovaného a zmŕtvychvstalého Krista ostala pre kresťanov spoločným menovateľom. Odlišovali sa vzťahom k Cirkvi a k Rímu, ale nezavrhovali pravdu o zmŕtvychvstaní...

Odmietnutie Krista a najmä jeho veľkonočného tajomstva – kríža a zmŕtvychvstania - sa na horizonte európskeho myslenia objavilo na prelome sedemnásteho a osemnásteho storočia. Bolo to v období osvietenstva. Najskôr francúzskeho, neskôr anglického a nemeckého. Nech osvietenstvo prijímalo akúkoľvek podobu, vždy odporovalo tomu, čím sa Európa stala vďaka evanjelizácii. Jeho predstaviteľov môžeme prirovnať k poslucháčom Pavla v aeropágu: väčšinou neodmietali existenciu „neznámeho boha“ ako duchovnej a transcendentnej bytosti, v ktorej „žijeme, hýbeme sa a sme“ (Sk 17,28). Až viac než desať storočí po prednesení reči v aeropágu radikálni predstavitelia osvietenstva odmietli pravdu o Kristovi, Božom Synovi, ktorý sa nám dal poznať.

Predstavitelia súčasného postmodernizmu kriticky hodnotia tak hodnotové dedičstvo, ako aj ilúzie osvietenstva. Nezriedka však ide o prehnanú kritiku, ktorá nedoceňuje význam osvietenských postojov v oblasti humanizmu, viery v rozum a pokroku. Skutočná „kultúrna dráma“ pretrvávajúca dodnes spočíva v tom, že spomenuté idey sa stavajú do protikladu s kresťanstvom, zatiaľ čo v kresťanskej tradícii sú hlboko zakorenené.

Ježišovo podobenstvo o viniči a jeho ratolestiach. – tento obraz nie je vzdialený mysleniu Blaisa Pascala, ktorý človeka nazval „mysliacou trstinou“. V Kristovom podobenstve je však najpodstatnejšou a najhlbšou myšlienka týkajúca sa ošetrovania ratolestí. Boh, ktorý stvoril človeka, stará sa o stvorenstvo. Je majiteľom vinice a obrába ju. Obrába ju sebe vlastným spôsobom.

Načo je potrebné Božie „obrábanie“? Možno zaštepíť ľudskú ratolesť do viniča, ktorým je Bohočlovek? – človek bol od začiatku povolaný, aby existoval na Boží obraz a podľa jeho podoby (porov. Gn 1,27), a tak jeho človečenstvo od začiatku skrýva v sebe čosi božské. V aktuálnom pláne spásy sa človek môže plne realizovať jedine vštepením sa do Kristovho božstva. Ak zaštepenie odmietne, v istom zmysle sa odsudzuje na neúplné človečenstvo.

Toto podobenstvo o viniči a ratolesti nám lepšie pomáha vysvetliť drámu európskeho osvietenstva. Jeden prúd európskeho myslenia, keďže zavrhol Krista, alebo prinajmenej nebral do úvahy jeho dielo v dejinách človeka a kultúry, akoby sa odlomil. Človek bol pozbavený „viniča“, zaštepenia do kmeňa, ktoré zabezpečuje dosiahnutie plnosti človečenstva. Možno povedať, že v kvalitatívne novej forme, predtým nevidanej, aspoň nie v takom meradle, bola otvorená cesta budúcim zhubným následkom zla.²⁴

²⁴ str. 95-99

EVANJELIZÁCIA STREDNEJ
A VÝCHODNEJ EURÓPY

Evanjelizácia, ktorá má pôvod v Byzancii – možno povedať, že jej symbolom sú svätí Cyril a Metod, apoštoli Slovanov. Boli to Gréci pochádzajúci zo Solúna. Evanjelizáciu Slovanov začali na území dnešného Bulharska. V prvom rade sa snažili naučiť miestny jazyk, ba dokonca napísať živú slovanskú reč pomocou istého počtu grafických znakov, čím vytvorili prvú slovanskú abecedu, neskôr nazývanú cyrilika.

Cyryl a Metod na základe pozvania veľkomoravského kniežaťa pôsobili na území jeho ríše v deviatom storočí. Určite pôsobili v Panónii, teda v dnešnom Maďarsku, ako aj na území Chorvátska, Bosny a Hercegoviny a v okolí Ochridu, to jest na území slovanského Macedónska.. Zanechali po sebe žiakov, ktorí v ich misijnej činnosti pokračovali.

Evanjelizácia Slovanov sa krstom svätého Vladimíra v roku 988 rozšírila na celú Kyjevskú Rus, potom postupovala do severných oblastí dnešného Ruska a dostala sa až na Ural. V trinástom storočí prešla dejinnou skúškou v súvislosti s nájazdom Mongolov, ktorí zničili kyjevský štát.

V poreformačnom období došlo v duchu zásady *cuius regio, eius religio* k náboženským vojnám. Mnohí kresťania z rozličných cirkví si však uvedomovali skutočnosť, že tieto vojny odporujú samotnému evanjeliu, a tak sa postupne sformulovali zásady náboženskej slobody, ktorá umožňovala osobne si zvoliť náboženské vyznanie a príslušnosť k cirkvi.²⁵

Ako vieme zo *Skutkov apoštolov*, Európa dostala kresťanstvo z Jeruzalema prostredníctvom Malej Ázie. V Jeruzaleme je začiatok misijných ciest, ktoré mali Kristových apoštolov uaviest' „až po samý kraj zeme“ (Sk 1,8). Už v apoštolských časoch sa však centrom misií stala Európa. – predovšetkým Rím. Misionári pochádzajúci z Ríma formovali, cestou inkulturácie, latinskú podobu kresťanstva, misionári pochádzajúci z Byzancie formovali jeho byzantskú obmenu: neskôr grécku a potom slovanskú, cyrilo – metodsú. Týmito dvoma hlavnými trasami postupovala evanjelizácia celej Európy.

V priebehu storočí evanjelizácia začala prekračovať hranice Európy. Bola to nádherná epepeja, na ktorú však padá tieň kolonizácie. V modernom význame tohto slova možno o kolonizácii hovoriť od čias objavenia Ameriky. Prvou veľkou európskou kolóniou bol práve americký kontinent: jeho južnú a centrálnu časť kolonizovali Španieli a Portugalci, severnú Francúzi a Anglosasi.

Kolonizácia vždy znamená prinesenie a zaštepnenie „nového“ do starého kmeňa. Z istého hľadiska slúži rozvoju miestnych spoločností, ale súčasne prináša so sebou akýsi druh vyvlastňovania nielen ich zeme, ale aj duchovného dedičstva.

Je potrebné uznať vinu kolonizátorov a angažovať sa, nakoľko je to len možné, v záujme zadosťučinenia za tieto previnenia.²⁶

Nemožno zabúdať, že misijné dielo Cirkvi sa rozšírilo do sveta z Európy. Európa – tak rímska ako aj byzantská – prijala radostnú zvesť o spáse z Jeruzalema, stala sa veľkým centrom evanjelizácie sveta a navzdory veľkým krízam neprestala ním byť dodnes.

²⁵ str. 100-101

²⁶ str. 102-103

Pamät' a identita

Keď hovoríme o Európe, musíme poznamenať, že o jej novodobých dejinách nemožno uvažovať bez zohľadnenia dvoch veľkých revolúcií: najskôr Francúzskej revolúcie koncom 18. storočia a potom Októbrovej revolúcie v Rusku na začiatku dvadsiateho storočia. Obe boli reakciou na feudálny systém, ktorý vo Francúzsku nadobudol podobu osvieteniského absolutizmu a v Rusku cárskeho *samoderžavia*.

Po Napoleonovom páde Viedenský kongres obnovil v Európe systém osvieteniského absolutizmu, a to predovšetkým v krajinách, ktoré boli zodpovedné za delenie Poľska. Koniec devätnásteho a začiatok dvadsiateho storočia upevnil takéto rozloženie síl, hoci súčasne vznikol nový jav obrody a konsolidácie niektorých európskych národov, napríklad talianskeho národa.

V druhej dekáde dvadsiateho storočia sa situácia v Európe vyostrila do tej miery, že vybuchla prvá svetová vojna. Bola konfrontáciou veľkých aliancií – na jednej strane Francúzska, Veľkej Británie a Ruska, ku ktorým sa pripojilo Taliansko, a na druhej strane Nemecka a Rakúska. Takisto bola konfliktom, z ktorého sa pre niektoré národy zrodila sloboda.²⁷

18

PLODY DOBRA NA PÔDE OSVIETENSTVA

Povzbudenie na pomoc človekovi je neporovnateľne dôležitejšie, než polemiky obžaloby týkajúce sa osvieteniského podložia veľkých dejinných katastrof dvadsiateho storočia.

Preniknúť do hĺbky tajomstva človeka môžeme len vtedy, keď za východiskový bod prijmeme stvorenie človeka na Boží obraz a podľa jeho podoby. Ľudská bytosť nemôže sama seba pochopiť na základe vzťahu k iným stvoreniam viditeľného sveta.²⁸

*Gaudium et spes*²⁹ rozvíja základnú myšlienku – Kristus „obraz neviditeľného Boha“ (Kol 1,15), je dokonalým človekom, ktorý Adamovmu potomstvu obnovil Božiu podobu, znetvorené hneď prvým hriechom. Tým, že prijal na seba ľudskú prirodzenosť a nezničil ju, bola naša ľudská prirodzenosť pozdvihnutá na vysoký stupeň dôstojnosti.

Dôstojnosť človeka spočíva nielen v človečenstve, ale najmä v skutočnosti, že v Ježišovi Kristovi sa Boh stal naozajstným človekom. „Lebo svojím vtelením sa Boží Syn určitým spôsobom zjednotil s každým človekom. Pracoval ľudskými rukami, myslel ľudským rozumom, konal ľudskou vôľou, miloval ľudským srdcom.“³⁰

Druhý vatikánsky koncil svoje učenie opiera o predchádzajúce doktrínálne bohatstvo týkajúce sa Kristovho božského človečenstva, z ktorého pre kresťanskú antropológiu vybral podstatný záver. V tom spočíva jeho objaviteľský a nový charakter.

Na kresťana dolieha potreba a povinnosť bojovať proti zlu v mnohých útrapách a podstúpiť smrť. Ale keď má účasť na veľkonočnom tajomstve a je podobný Kristovi vo smrti, tak ide v ústrety vzkrieseniu.

„človek je cestou Cirkvi“ – *Redemptor hominis*

²⁷ str. 104-105

²⁸ str. 109

²⁹ *Gaudium et spes* (22)

³⁰ pokoncilové učenie (22)

Pamät' a identita

Keďže Kristus zomrel za všetkých a konečné povolanie človeka je v skutočnosti len jedno, a to Božie, máme veriť, že Duch Svätý dáva všetkým možnosť, aby sa spôsobom známym Bohu – stali účastnými na tomto veľkonočnom tajomstve.³¹

Koncilová antropológia má dynamický charakter, hovorí o človeku vo svetle jeho povolania, hovorí o ňom existenciálnym spôsobom. Nanovo ponúka víziu mystéria človeka, ktoré veriacim zažiarilo v kresťanskom zjavení. „Skrze Krista a v Kristovi sa objasňuje záhada utrpenia a smrti, ktorá nás tak ubíja mimo Kristovho evanjelia. ...“

Takéto ponímanie ústredného mystéria kresťanstva najlepšie zodpovedá výzvam súčasného myslenia, ktoré sa upriamuje na existenciálne otázky. Je to myslenie, ktoré sa pýta na zmysel ľudskej existencie, najmä na zmysel utrpenia a smrti. V tejto perspektíve sa evanjelium javí ako najväčšie proroctvo. Ako proroctvo o človekovi. Mimo evanjelia človek ostáva dramatickou otázkou bez odpovede. Správnou odpoveďou na otázku o človeku je totiž Kristus – *Redemptor hominis*.³²

19

POSLANIE CIRKVI

Cirkev dnes čaká obrovská práca. Potrebný je najmä apoštolát laikov, nevyhnutné je prehĺbené misijné povedomie. Cirkev v Európe a na ostatných kontinentoch si musí uvedomovať, že všade a vždy je misionárskou Cirkvou. Misie neodlučiteľne patria do jej prirodzenosti, že Cirkev nikdy a nikde, dokonca ani v krajinách s pevnou kresťanskou tradíciou nemôže nebyť misijná. Toto vedomie, obnovené na Druhom vatikánskom koncile, prehlboval počas pätnástich rokov svojho pontifikátu pápež Pavol VI.

Cirkev musí byť v poslaní, ktoré dostala od Krista neúnavná. Musí byť pokorná a statočná, ako bol Kristus a apoštolí.

„*Hlásaj slovo, naliehaj vhod i nevhod, usvedčuj, karhaj a povzbudzuj so všetkou trpezlivosťou a múdrosťou*“ (2Tim 4,2). Kde sa vzal tento vnútorný imperatív, o ktorého sile svedčia iné Pavlove slová: „*Beda mi, keby som evanjelium nehlásal*“ (1Kor 9,16)? Pochádza z vedomia, že pod nebom nám nebolo dané iné meno, v ktorom by ľudia mohli byť spasení, iba jediné meno: Kristus (porov. Sk 4,12).

„Kristus – áno, Cirkev – nie!“ hovoria niektorí súčasníci. V ich programe, ako sa zdá, sa napriek spochybňovaniu prejavuje istá otvorenosť voči Kristovi, ktorú osvietenstvo vylučovalo. Ide však o zdanlivú otvorenosť.

Niet Krista bez vtelenia, niet Krista bez Cirkvi. Vtelenie Božieho Syna do ľudskej prirodzenosti má z jeho vôle pokračovanie v ľudskom spoločenstve, ktoré ustanovil a ktorému zaručil svoju ustavičnú prítomnosť: „*A hľa, ja som s vami po všetky dni až do skončenia sveta*“ (Mt 28,20). Isteže, Cirkev ako ľudská inštitúcia stále potrebuje očisťovanie a obnovu.

Cirkev ako Kristovo telo je však podmienkou Kristovej prítomnosti a jeho pôsobenia vo svete.

³¹ Gaudium et spes (22)

³² str. 110-112

Pamät' a identita

Veľké jubileum bolo udalosťou, ktorá sa v dosiaľ nevidanej miere týkala celého ľudského rodu. Kristus patrí do dejín celého ľudstva a tvorí tieto dejiny. Oživuje ich na spôsob evanjeliového kvasu. Boh pred vekmi naplánoval zbožšťujúce pretvorenie človeka a sveta v Kristovi.

Gaudium et spes otvorila Cirkev všetkému, čo pojem svet obsahuje. Je známe, že vo Svätom písme má tento pojem dvojaký význam. Keď napríklad hovorí o „*duchu sveta*“ (porov. 1Kor 2,12), myslí na všetko, čo vo svete človeka od Boha odvádza. Dnes by sme to mohli vyjadriť pojmom takzvaného zosvetštenia, teda laickej sekularizácie. Negatívny význam sveta sa vo Svätom písme kompenzuje pozitívnym významom: sveta ako Božieho diela, sveta ako súhrnu dobier, ktoré človeku dal a zveril Stvoriteľ, aby sa vedome a zodpovedne zapájal do stvoriteľského diela. Svet je divadlom dejín ľudského rodu, je poznačený stopami jeho úsilia, jeho prehier i víťazstiev.³³

20

VZŤAH CIRKVI K ŠTÁTU

Človek nie je limitovaný len časným poriadkom, ale v plnej miere si zachováva svoje večné povolanie, hoci žije v ľudských dejinách.³⁴

Aj dnes existujú strany, ktoré napriek demokratickému charakteru vykazujú narastajúce sklony interpretovať zásady odluky Cirkvi od štátu podľa ponímania, aké používali marxistické vlády. Samozrejme, dnešná spoločnosť disponuje príslušnými prostriedkami sebaobrany. Musí ich len chcieť používať. Práve v tejto oblasti vzbudzuje obavy pasivita, ktorú možno pozorovať v správaní veriacich občanov.

V dvadsiatom storočí sa urobilo veľa, aby svet prestal veriť, aby zavrhol Krista. Na konci storočia a súčasne na konci tisícročia tieto deštruktívne sily oslabli, ostalo však po nich veľké spustošenie. Ide o devastáciu v ľudských dušiach so zničujúcimi následkami v oblasti osobnej a rodinnej morálky, ako aj v oblasti spoločenskej etiky.

Európu na prelome tisícročí možno charakterizovať ako zdevastovaný kontinent. Politické programy sa orientujú predovšetkým na ekonomický rozvoj a samy nedokážu tieto rany vyličiť.³⁵

³³ str. 113-116

³⁴ *Gaudium et spes* (67)

³⁵ str. 117-118

Demokracia: možnosti a ohrozenia

22

SÚČASNÁ DEMOKRACIA

Pre európsku civilizáciu sa zdá mimoriadne významná demokracia chápaná nielen v zmysle politického zriadenia, ale aj ako intelektuálny a spoločenský postoj. Demokracia má korene v gréckej tradícii, hoci v antickej Helade neznamenal to isté čo v súčasných demokraciách. Je klasické rozlišovanie troch modifikácií politického zriadenia: monarchia, aristokracia a demokracia. Každé z týchto zriadení dáva vlastnú odpoveď na otázku, kto je primárnym subjektom moci. Podľa monarchistickej koncepcie je ním jednotlivec: kráľ, cisár alebo suverénne knieža. V aristokratickom systéme je ním spoločenské zoskupenie, ktoré vykonáva moc na základe zvláštnych zásluh, napríklad na bojisku, na základe pôvodu alebo majetnosti. V demokratickom zriadení mocenským subjektom je celá spoločnosť, celý ľud, po grécky *demos*.

Keďže mocenský subjekt akým bola šľachta, bol dosť rozvetvený, bolo treba nájsť nejakú formu demokratického výberu tých, ktorí mali zastupovať šľachtické rody. Takto sa zrodila šľachtická demokracia. Konštitučná monarchia a šľachtická demokracia koexistovali v jednom štáte viac storočí.³⁶

Vzhľadom na samotné predpoklady sa katolícka sociálna etika v každom prípade prikláňa k demokratickému riešeniu ako takému, ktoré väčšmi zodpovedá intelektuálnej a spoločenskej prirodzenosti človeka. Súčasne ani zďaleka toto zriadenie nekanonizuje. Každé riešenie zriadenia – monarchia, aristokracia, demokracia – môže za striktno stanovených podmienok slúžiť realizácii podstatného cieľa moci, to znamená spoločného dobra. Nevyhnutným predpokladom každého riešenia je však ústa k základným etickým normám. Už pre Aristotela politika nie je nič ako spoločenská etika – od daných čností závisí, či zriadenie nepodľahne deformácii. – monarchia sa môže zvrhnúť na tyranii. Pre patologické formy demokracie Polybios vymyslel názov ochlokracia – vláda davu.

Postulát každej demokracie – utváranie spoločnosti slobodných občanov, ktorí spolu vytrvalo smerujú k spoločnému dobru.

Nie Abrahám stojí pri základoch izraelského národa ako organizovanej spoločnosti, ale Mojžiš. Mojžiš vyviedol svojich rodákov z egyptskej krajiny a počas putovania po púšti sa stal skutočným tvorcom právneho štátu v biblickom význame tohto slova. Izrael ako Boží vyvolený ľud tvoril teokratickú spoločnosť, pre ktorú bol Mojžiš nielen charizmatickým vodcom, ale aj prorokom. Jeho úlohou bolo v Božom mene budovať právno-náboženské základy existencie Izraela. V Mojžišovej činnosti kľúčovým momentom bola udalosť, ktorá sa odohrala na úpätí vrchu Sinaj. Tam bola uzavretá zmluva medzi Bohom a izraelským

³⁶ ide o Poľsko – išlo o silu poľsko-litovsko-ruského štátu – po čase sa zmenila situácia, ukazovala sa slabosť a zlyhanie tohto zariadenia, čo viedlo k strate nezávislosti.

Pamät' a identita

národom a jej podstatu tvoril zákon, ktorý Mojžiš dostal od Boha na Sinaji. – Desatoro – Prikázania vyryté do dvoch tabúl, ktoré Mojžiš dostal na Sinaji, sú súčasne vpísané v srdci človeka. (Rim 2,15) Božský zákon Desatora má záväznú moc ako prirodzený zákon. Každé slovo sinajského kódexu chráni nejaké základné životné dobro a dobro ľudského spolunažívania.

Pretože človek je osobné bytie, to, čo mu patrí, mu nemôžeme dať inak, iba tak, že ho milujeme.

Zákon, ktorý ustanovuje človek, parlament a každá iná zákonodarná inštitúcia, nemôže odporovať prirodzenému zákonu a v konečnom dôsledku odvekému Božiemu zákonu – Zákon je nariadenie rozumu, ktoré pre spoločné dobro ustanovil a verejne vyhlásil ten, kto spravuje spoločnosť. Ako „nariadenie rozumu“ sa zákon zakladá na pravde bytia: pravde o Bohu, pravde o človeku, pravde o celej stvorenej skutočnosti.

Legálne zvolený parlament dovolil, aby sa v tridsiatich rokoch v Nemecku dostal k moci Hitler, a ten istý *Reichstag* udelil Hitlerovi plenipotenciu, čím mu otvoril cestu na politickú inváziu do Európy, na zakladanie koncentračných táborov a na realizovanie takzvaného konečného riešenia židovskej otázky. Stačí pripomenúť iba tento nedávny cyklus udalostí, aby sme jasne videli, že ľudský pozitívny zákon má hranice, ktoré nesmie prekročiť. Tieto hranice vyznačuje prirodzený zákon, pomocou ktorého Boh chráni základné dobro človeka.

Hlboké tajomstvo zahľadá spôsob, akým sa spravodlivosť a milosrdenstvo spájajú v Bohu pri súdení ľudí a ľudských dejín.

Zákon o aborte – keď nejaký parlament dovoľuje vykonať interrupciu a súhlasí so zabitím dieťaťa v matkinom lone, ide z jeho strany o vážne zneužitie právomoci vo vzťahu k nevinnej ľudskej bytosti, navyše pozbavenej akejkolvek možnosti sebaobrany. Parlamenty, ktoré prijímajú a promulgujú podobné zákony, musia si byť vedomé, že prekračujú svoje kompetencie a nachádzajú sa v zjavnom konflikte tak s Božím, ako aj s prirodzeným zákonom.³⁷

23

NÁVRAT DO EURÓPY?

Aj v kultúrnej rovine Poľsko prispelo do formovania Európy. Veľmi často sa spomína Salamanca a zásluhy jej školy pri vypracúvaní medzinárodného práva; uvádza sa najmä španielsky dominikán Francisco de Vitori (1492-1546).

Nie obracanie mečom, ale presvedčanie, predstavuje zlatú zásadu Jagelovskej univerzity, ktorá mala obravské zásluhy na poli európskej kultúry. Na tejto univerzite prednášali vynikajúci učitelia, napríklad Matúš z Krakova (1330-1410) a Mikuláš Kopernik (1473-1543). Ťažko tu nepripomenúť ešte jeden historický fakt: v období, keď sa západná Európa po reformácii zmietała v náboženských vojnách, ktorým chcela predchádzať prijatím nesprávnej zásady *cuius regio, eius religio*, Žigmunt August, posledný Jagelovec, slávnostne vyhlásil: „Nie som kráľom vášho svedomia.“ V Poľsku skutočne neboli náboženské vojny. Vládla tendencia uzatvárať dohody a únie: v politike to bola únia s Litvou a v cirkevnom živote brestlitovská cirkevná únia, uzavretá koncom šestnásteho storočia medzi Katolíckou

³⁷ str. 125-132

Pamäť a identita

cirkvou a kresťanmi východného obradu. Vďaka tomu sa práve šesťnásťte storočie nazýva zlatým vekom Poľska. ... Osemnásťte storočie bolo storočím veľkého úpadku.³⁸

Povolávajúc na rímsky stolec kardinála z Poľska, konkláve urobilo významnú voľbu: akoby si vyžiadalo svedectvo Cirkvi, z ktorej kardinál pochádzal – akoby si ho vyžiadalo pre dobro všeobecnej Cirkvi.

Najvýznamnejším vkladom, aký národy tohto regiónu môžu ponúknuť, je obrana vlastnej identity.

Zdá sa mi, že podstatné ohrozenie pre strednú a východnú Európu spočíva v akomsi zatemnení vlastnej identity.

V čom teda spočíva riziko? Spočíva v nekritickom podieľaní vplyvu negatívnych kultúrnych vzorov, ktoré sú rozšírené na Západe. Pre strednú a východnú Európu, kde sa tieto tendencie môžu prejavovať ako akýsi druh „kultúrnej akcie“, je to dnes jedna z najväznejších výziev. Nazdávam sa, že sa tu odohráva veľký duchovný zápas, od ktorého bude závisieť podoba Európy na začiatku tohto tisícročia.

Paul Ricoeur hovoril³⁹ o význame pamäti a zabúdania ako dvoch protikladných síl pôsobiacich v dejinách človeka a spoločnosti. Pamäť je sila, ktorá vytvára identitu ľudských bytostí, a to tak v osobnej, ako aj v kolektívnej rovine. Sčasti práve prostredníctvom pamäti sa v psychike osoby tvorí a kryštalizuje pocit identity.

Kristus poznal zákon pamäti a v kľúčovom momente svojho poslania sa naň odvolal. Keď pri Poslednej večeri ustanovil Eucharistiu, povedal: „*Toto robte na moju pamiatku*“ (Lk 22,19). Spomienka svedčí o pamäti. Takže Cirkev je živou spomienkou na Krista.

Kresťania pri slávení Eucharistie, to jest „spomínajúc“ na Pána, neprestajne objavujú svoju identitu. Eucharistia vyjadruje to najhlbšie a zároveň najneuveriteľnejšie – svedčí o zbožštení človeka a nového stvorenia v Kristovi. Umožňuje človeku chápať seba v najhlbšom zakorenení a súčasne v konečnej perspektíve svojho človečenstva⁴⁰

24**MATERINSKÁ PAMÄŤ CIRKVI**

Mária všetko zachovávala v pamäti a ako mnohí správne usudzujú, odovzdala to Lukášovi, ktorý jej bol mimoriadne blízky. Máriina pamäť je mimoriadnym prameňom poznania Krista.

Máriina materinská pamäť je mimoriadne dôležitá pre božsko-ľudskú identitu Cirkvi.

V konečnom dôsledku aj pamäť Cirkvi je materinská pamäť, lebo Cirkev je matka, ktorá pamätá. Cirkev do značnej miery zachováva to, čo bolo živé v Máriiných spomienkach.

Pamäť Cirkvi sa rozširuje podľa toho, ako sa rozrastá; jej rast sa uskutočňuje predovšetkým vďaka svedectvu apoštolov a utrpeniu učeníkov.

³⁸ str. 133-136

³⁹ Roku 1994 sa v rezidencii Castel Gandolfo konalo sympóziu na tému identity európskych spoločností (*Identity in Change*). Záležitosť, o ktorej sa diskutovalo, sa týkala zmien, aké udalosti dvadsiateho storočia vniesli do vedomia európskej identity a národnej identity v kontexte modernej civilizácie.

⁴⁰ str. 138-141

Pamäť a identita

Vo chvíli rozlúčky Kristus apoštolom o Duchu Svätom povedal: „*Naučí vás všetko a pripomenie vám všetko, čo som vám povedal.*“ (Jn 14,26).

Pamäť podstatnej identity, ktorou Kristus vybavil svoju Cirkev, je silnejšia ako všetky rozdelenia, ktoré do tohto dedičstva vniesli ľudia. Kresťanstvo, hoci je rozdelené, si uvedomuje, že k najhlbšej podstate Cirkvi patrí jednota, a nie rozdelenie. Uvedomuje si to predovšetkým vďaka ustanoveniu Eucharistie: „*Toto robte na moju pamiatku*“ (Lk 22,19). Tieto slová sú jednoznačné a nepripúšťajú ani rozdelenie, ani roztrieštenosť.

Mária vyniká, lebo predstavuje najspoľahlivejšiu pamäť, lebo jej pamäť je najvernejším odrazom Božieho tajomstva.

Azda neexistuje iný zápis o začiatku človeka, ktorý by bol taký jednoduchý a súčasne taký kompletný, ako je ten, ktorý nachádzame v prvých troch kapitolách knihy *Genezis*. Opisujú nielen stvorenie človeka ako muža a ženy (porov. Gn 1,27), ale výrazne hovoria o jeho zvláštnom povolaní vo vesmíre. Stručne, no dostatočne zrozumiteľne vyjadrujú i pravdu o prvotnom stave človeka, ktorý bol stavom nevinnosti a šťastia, a principiálne odlišnú históriu hriechu a jeho následkov – toho, čo scholastická teológia nazýva *status naturae lapsae* (stav prirodzenosti po páde) – ako aj hneď naznačenú Božiu iniciatívu vykúpenia (porov. Gn 3,15).

Cirkev zachováva v pamäti dejiny človeka od začiatku: pamätá na jeho stvorenie, povolanie, vyzdvihnutie a pád. Tento zásadný rámec je vpísaný do celých dejín ľudstva, ktoré sú dejinami vykúpenia.

Tajomstvo človeka sa plne odhaľuje až v Kristovi: „*Tajomstvo človeka sa stáva naozaj jasným iba v tajomstve vteleného Slova. Lebo Adam, prvý človek, bol predobrazom toho, ktorý mal prísť, to jest Krista Pána. Kristus, nový Adam, tým, že zjavuje tajomstvo Otca a jeho lásky, naplno odhaľuje človeka človeku a ukazuje mu jeho vznešené povolanie.*“⁴¹

Svätý Pavol to vyjadril slovami: „*Prvý človek, Adam, sa stal živou bytosťou; posledný Adam oživujúcim Duchom. Ale nie je prv duchovné, lež živočíšne, až potom duchovné. Prvý človek zo zeme je pozemský, druhý človek je z neba. Aký je ten pozemský, takí sú aj ostatní pozemskí; a aký je ten nebeský, takí sú aj ostatní nebeskí. A ako sme nosili obraz pozemského, tak budeme nosiť aj obraz nebeského.*“ (1Kor 15,45-49)

Veľké jubileum roku 2000 bolo súčasne jubileom Kristovho narodenia i odpoveďou na otázku o význame a zmysle človečenstva. To súvisí s pamäťou. Pamäť Márie a Cirkvi poslúžila človeku, aby na prelome tisícročí znova našiel vlastnú identitu.⁴²

25

VERTIKÁLNY ROZMER DEJÍN EURÓPY

Akým spôsobom Boh píše ľudské dejiny? Odpoveď na túto otázku Biblia poskytuje hneď od prvých kapitol knihy *Genezis* až po posledné stránky Jánovej *Apokalypsy*.⁴³

⁴¹ Gaudium et spes (22)

⁴² str. 143-147

⁴³ str. 148

Pamät' a identita

Boh, ktorý splnil prisľúbenie dané Abrahámovi a uzavrel zmluvu s Izraelom prostredníctvom Mojžiša, v Kristovi, svojom Synovi, otvoril celému ľudstvu perspektívu večného života za hranicami pozemských dejín.⁴⁴

26

„TÚ GUEKU KTOSI VIEDOL...“

Dá sa zabudnúť, že k udalosti na Námestí svätého Petra došlo v ten deň a v tú hodinu, keď si v portugalskej Fatime už vyše šesťdesiat rokov pripomínajú prvé zjavenie Kristovej matky chudobným dedinským deťom?⁴⁵

Som vďačný Kristovi a Duchu Svätému za to, že prostredníctvom udalosti, ku ktorej došlo na Námestí svätého Petra dňa trinásteho mája o 17:17 hodine, oduševnil toľko sŕdc na spoločnú modlitbu. A nemôžem – mysliac na tú veľkú modlitbu – zabudnúť na slová zo *Skutkov apoštolov*, ktoré sa vzťahujú na svätého Petra: „*Cirkev sa bez prestania modlíla k Bohu za neho*“ (Sk 12,5).

Žijem v presvedčení, že vo všetko, čo hovorím a robím v súvislosti s mojím povolaním a poslaním, s mojou službou, sa uskutočňuje čosi, čo nie je výlučne moja iniciatíva. Viem, že nielen ja som aktívny, keď konám ako nástupca svätého Petra.

Bolo by smiešne, keby som sa domnieval, že pápež vlastnoručne zvrhol komunizmus. Nazdávam sa, že vysvetlenie sa nachádza v evanjeliu. Keď sa prví učeníci, rozoslaní do sveta, vrátili k Majstrovi, hovorili: „*Pane, aj zlí duchovia sa nám poddávajú v tvojom mene!*“ (Lk 10,17). Kristus im na to odpovedal: „*Neradujte sa z toho, že sa vám poddávajú duchovia, ale radujte sa, že sú vaše mená zapísané v nebi*“ (Lk 10,20). A pri inej príležitosti dodal: „*Povedzte: »Sme neužitoční sluhovia; urobili sme, čo sme boli povinní urobiť«*“ (Lk 17,10).

Neužitoční sluhovia... Vedomie neužitočného sluhu uprostred toho všetkého, čo sa okolo mňa deje, je vo mne čoraz silnejšie – a myslím, že to tak má byť.

Vráťme sa k atentátu: domnievam sa, že to bol jeden z posledných kŕčov ideológií násilia dvadsiateho storočia.

Veriaci človek vie, že prítomnosť zla vždy sprevádza prítomnosť dobra, prítomnosť milosti. Svätý Pavol napísal: „*Ale s darom to nie je tak ako s previnením. Lebo ak previnením jedného zomreli mnohí, tým väčšmi sa milosťou jedného človeka, Ježiša Krista, v mnohých rozhojnila Božia milosť a dar*“ (Rim 5,15). Tieto slová sú aktuálne dodnes. Vykúpenie pokračuje. Tam, kde narastá zlo, rastie nádej dobra.

Zlo dvadsiateho storočia nebolo zlom v „maloobchodnom“ vydaní. Bolo to zlo veľkého rozsahu, zlo, ktoré prijalo štátnu podobu, a aby vykonávalo zhubné dielo, dostalo podobu systému.

Súčasne sa čoraz hojnejšie vylievala Božia milosť. Niet zla, z ktorého by Boh nemohol vyťažiť ešte väčšie dobro. Niet utrpenia, z ktorého by nemohol urobiť cestu smerujúcu k nemu. Keď Boží Syn išiel dobrovoľne trpieť a zomrieť na kríži, zobral na seba celé zlo hriechu. Utrpenie ukrižovaného Boha nie je iba druhom utrpenia, menšou či väčšou bolesťou,

⁴⁴ str. 150

⁴⁵ str. 159

Pamät' a identita

je neporovnateľnou mierou utrpenia. Keď Kristus trpel za nás všetkých, dal utrpeniu nový zmysel, dal mu nový rozmer, nový poriadok: poriadok lásky.

Kristovo umučenie na kríži utrpenie vnútorne pretvorilo. Zaviedlo do ľudských dejín, ktoré sú dejinami hriechu, utrpenie bez viny, prijaté výlučne z lásky. Je to utrpenie, ktoré otvára dvere nádeji na oslobodenie, na definitívne vytrhnutie „ostňa“⁴⁶ znepokojujúceho ľudstvo.

Každé ľudské utrpenie, každá bolesť, každá slabosť skrýva prisľúbenie vyslobodenia, prisľúbenie radosti: „*Teraz sa radujem v utrpeniach pre vás,*“ (Kol 1,24), píše svätý Pavol. Vzťahuje sa to na každé utrpenie vyvolané zlom. Vzťahuje sa to na obrovské sociálne a politické zlo, ktoré zmieta súčasným svetom a znepokojuje ho: zlo vojen, zlo zotročenia jednotlivcov i národov, zlo sociálnej nespravodlivosti, zlo pošliapavania ľudskej dôstojnosti, zlo rasovej i náboženskej diskriminácie, zlo násilia, zlo terorizmu, zlo mučenia a zlo zbrojenia. Toto utrpenie je vo svete aj preto, aby v nás uvoľnilo lásku, hojný a nezištný dar vlastného ja v prospech tých, ktorých utrpenie zasiahlo. V láske, ktorá pramení z Kristovho srdca, je nádej budúcnosti sveta.⁴⁷

⁴⁶ hriechu

⁴⁷ str. 161-164